

A többpárti előválasztások, mint demokratikus innovációk Magyarország és Olaszország példáin keresztül

1. Bevezetés

A 2019-es önkormányzati választásokat megelőző budapesti és ferencvárosi előválasztások a magyar politikatörténet első előválasztásai voltak. Minden újonnan megjelenő politikai eszköz, eljárás, vagy intézmény megjelenése esetében kiemelt relevanciával bírnak az azok megjelenéséhez vezető okok és körülmények. E tekintetben kiemelt figyelmet kell fordítani a magyar előválasztások azon sajátosságára, hogy több, egymással versengő párt részvételével és közös szervezésével került sor rájuk, mivel a többpárti előválasztás az előválasztás egy viszonylag ritka alosztékának tekinthető. Amellett, hogy ez a sajátosság komparatív szempontból figyelemre méltó, különösen releváns a tekintetben, hogy a 2019-es budapesti önkormányzati választás, melynek kontextusában az előválasztás Magyarországon megjelent, a közelmúlt egyik legmeghatározóbb politikai eseményének tekinthető, továbbá azért, mert a 2019-es előválasztások eredményes kimenetelének is köszönhetően a 2022-es országgyűlési választás esetében is kiemelt jelentősége lesz, mivel jelenleg is zajlik a 2021 őszén tartandó ellenzéki előválasztás kampánya és előkészülete, mely a résztvevő pártok közös miniszterelnökjelöltjéről és egyéni országgyűlési képviselőjelöltjeiről dönt. A magyarországi előválasztások megjelenésének vizsgálatához tehát szükséges a többpárti előválasztások más politikai rendszerekben történő alkalmazásainak és kontextusának, illetve az egyes pártok által alkalmazott előválasztásokhoz való viszonyának ismerete.

Emellett releváns kérdés, hogy mint egy olyan politikai eszköz, ami egy közelmúltbeli újjátásként jelent meg a magyar politikai rendszer kontextusában és központi eleme a választói részvétel, mennyiben állítható párhuzamba más, egyre elterjedtebbé váló innovatív eszközökkel és intézményekkel, melyek a képviseleti demokrácia bevett eljárásain túlmutató állampolgári részvételt tesznek lehetővé, mint például a részvételi költségvetések, vagy véletlen szelekción alapuló deliberatív állampolgári tanácsok, melyeket a szakirodalom összefoglalóan demokratikus innovációnak nevez. Ezen kérdés emellett még azért is fontos, mivel egyrészt a magyarországi előválasztások körül zajló politikai vitákban fontos szerepe volt a demokratikusság szempontjának (Madlovics 2016), illetve mivel a pártok és a választók közötti távolság az egyik központi kihívása a képviseleti demokráciáknak napjainkban (Acetti – Wolkenstein 2017, 4-8).

Ennek érdekében a dolgozat az alábbi kutatási kérdésekre keresi a választ: 1. Hogyan magyarázható a többpárti előválasztások megjelenése az egyes politikai rendszerekben összehasonlító politikai szempontból? 2. Mi mondható el a többpárti előválasztásokról a demokratikus innovációk értékelési szempontjai alapján?

Mivel a többpárti előválasztásokra Európában eddig elsősorban Olaszországban voltak releváns példák Magyarországon kívül, ezért a tanulmány elsődleges fókusza az ezen két országban megjelenő esetek összehasonlítása.

Ennek érdekében először áttekintésre kerül, hogy az eddigi szakirodalomban hogyan jelentek meg a többpárti előválasztások esetei az egypárti előválasztásokhoz képest és hogy miként lehetséges az előválasztások eddigi általános kutatásai során alkalmazott szempontok alapján egy olyan elemzési keretet kialakítani, ami specifikusan a többpárti előválasztásokra alkalmazható, mint az egypárti előválasztási modellektől különálló kategória. Ezt követően kerül sor az előválasztásokhoz kapcsolódó egyes központi jelentőségű fogalmak tisztázására. A dolgozat központi részét az olasz és magyar esetek az előbbieknél megfelelő fogalmi keretben és szempontrendszerben történő összehasonlítása teszi ki, magába foglalva a két állam esetében releváns politikatörténeti, intézményi és politikai kulturális hátteret, illetve a megvalósult előválasztások egyes sajátosságait azok előzményei, következményei és jellemzői tekintetében. A tanulmány záró része pedig arra tesz kísérletet, hogy a többpárti előválasztásokat az egypárti előválasztásokkal általánosan összehasonlítva elhelyezze a demokratikus innovációk szakirodalmának tágabb fogalmi keretében és megvizsgálja az ennek keretében alkalmazott értékelési szempontok szerint.

2. Az előválasztások és a demokratikus innovációk fogalmai

Az ezredforduló tájékán kezdett el erősödni az előválasztások iránti érdeklődés az intézmény őshazáján, az Egyesült Államokon kívül a nemzetközi politikatudományban, reflektálva arra a hozzávetőlegesen ekkortól megfigyelhető tendenciára, hogy az előválasztások egyre több államban jelentek meg és több esetben alkalmazásuk tartóssá vált (Sandri – Seddone 2015, 1-4). Napjainkra már jelentősnek mondható szakirodalom áll rendelkezésre az előválasztásokról az amerikai kontextuson túl is, a párton belüli demokrácia tágabb keretén belül (Kenig 2009b, Hazan – Rahat 2010), illetve mint önálló téma egyaránt (Sandri – Seddone – Venturino 2015, Cross – Kenig – Pruysers – Rahat 2016, Boatright 2018). Mivel jelen dolgozat két állammal foglalkozik kiemelten, illetve azokon belül az előválasztások egy speciális típusával, ezért érdemes az ezen esetek ismertetése előtt áttekinteni, hogy a szakirodalmon belül az előválasztások fogalmának és típusainak milyen aspektusait érdemes figyelembe venni az eddigi szakirodalom alapján.

Tágan értelmezve az előválasztás úgy határozható meg, mint egy olyan választási eljárás, melynek keretében egy vagy több párt valamely releváns személyi kérdésről való döntést a párt(ok) vezető és köztes intézményei helyett valamilyen tágabb választói körre delegálja. Az előválasztások általános fogalma mellett még szükséges azon dimenziók áttekintése, melyek alapján az előválasztások specifikus típusait el lehet különíteni.

Az első ilyen dimenzió az inkluzivitás, ami arra vonatkozik, hogy mennyire tág a szelektorátus (az előválasztáson aktív választójoggal rendelkezők) köre, illetve mennyire egyszerű a belépés ebbe a körbe. Elmondható, hogy ahhoz, hogy egy adott eljárást előválasztásként lehessen meghatározni, szükséges, hogy a szelektorátus legalább az alkalmazó párt tagságának egészét lefedje (Cross – Kenig – Pruyers – Rahat 2016, 19-26). Azon eseteket, ahol a szelektorátus kizárólag az adott párt tagsága, zárt előválasztásoknak nevezzük, míg a nyílt előválasztások esetében minden választópolgárnak lehetősége van a részvételre (Hazan – Rahat 2010, 40-44). Egyes szerzők elkülönítik a nyílt előválasztásoktól a félig zárt előválasztásokat, melyek esetében a részvétel nyitott a nem-párttagok irányába, viszont valamilyen előzetes regisztrációhoz kötött (Hazan – Rahat 2010), illetve az amerikai kontextusban félig zártak azon előválasztások tekinthetően, melyeken az adott párt regisztrált szavazói mellett a függetlenként regisztrált szavazók is részt vehetnek (de más párt regisztrált szavazói nem). Mivel az amerikai esetekben speciális szempont a választói regisztráció szerepe az előválasztási rendszerben, ezért a továbbiakban a nyitott előválasztásokként lesznek meghatározva azon esetek, melyekben szükséges valamilyen előzetes regisztráció vagy előfeltétel a szelektorátusba kerüléshez, de párttagság nem.

Emellett elkülöníthetők egymástól a közvetlen és közvetett előválasztások, vagy más terminológiával tiszta és vegyes előválasztások (Cross – Kenig – Pruyers – Rahat 2016, 27-34). A közvetlen előválasztás esetében a győztes jelölt automatikusan és irreverzibilisen a párt vagy koalíció jelöltjévé válik, míg a közvetett előválasztás esetében valamilyen köztes szerv döntése is szükséges a jelöltállítás véglegesítéséhez, ami adott esetben felül is írhatja a választás eredményét (Ware 2018, 23-24). Az Egyesült Államokban az elnöki előválasztások tekinthetők közvetett előválasztásoknak az országos jelölőkonvenciók miatt, más pozíciók esetében a közvetlen modell a meghatározó (Ware 2018, 24-26), ahogy az Egyesült Államokon kívüli esetekben is.

A harmadik fő dimenzió az előválasztás tárgya. Az előválasztás kifejezés egyaránt használt a jelöltszelekció és a vezetőválasztás egyes típusainak meghatározására. A vezetőválasztások esetében a tagság általi közvetlen pártelnökválasztások (one member one

vote – OMOV rendszer)¹ és a nem párttagok számára is nyitott közvetlen vezetőválasztások ritkább modellje (Kenig 2009b, Kenig – Rahan – Hazat 2015) határozhatóak meg előválasztásként. Fontos megjegyezni, hogy ezen eseteket a szakirodalom jellemzően akkor is az előválasztások keretében értelmezi, amikor az alkalmazó párt, illetve az adott politikai rendszer közbeszédében nem használják az előválasztás megnevezést, például a brit Munkáspárt esetében (Ware 2018, 35-36, Cross – Kenig – Pruysers – Rahat 2016, 16-18). Mivel történeti háttérüket tekintve az előválasztások eredetileg jelöltszelekciós eszközként jelentek meg, a fogalom kiterjesztésre a közvetlen vezetőválasztásokra kifeszíti a fogalom kereteit (Ware 2018, 35-36). Ez a legtöbb esetben indokolt, mivel a pártelnökök gyakran egyben pártjuk vezető jelöltjei a soron következő országos választáson, ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a jelöltség, amellettt hogy eleve nem az egyedüli meghatározó funkciója a pártvezetőknek, nem minden esetben értelmezhető a pártvezető esetében (például ha nincs tényleges esélye a pártnak a választási győzelemre, vagy a párt korábban nyilatkozatot tett egy másik párt jelöltjének támogatásáról), így mindenképpen szükséges distinkciót tenni az előválasztásokként is funkcionáló vezetőválasztások és az előválasztási funkciót nem betöltő vezetőválasztások között.

Végül pedig a jelen dolgozat szempontjából leginkább releváns szempont az egypárti és többpárti előválasztások elkülönítése, ami az eddigi szakirodalomban alapvetően reflektálatlan maradt az esetek viszonylagos ritkasága miatt. A többpárti előválasztások úgy határozhatóak meg, mint legalább két résztvevő fél (nem szükségszerűen párt, lehet független jelölt, illetve egyéb szervezet) megállapodása alapján szervezett választási procedúra, melynek eredményeképpen a résztvevő felek által közösen támogatott jelöltek kerülnek kiválasztásra. A többpárti előválasztások technikai megoldások tekintetében számos különböző formát ölthetnek, viszont míg az egy párthoz kötődő előválasztások esetében gyakoribbak a zárt előválasztások, melyekben csak párttagok, vagy a párttagok egy része jogosult szavazásra, a többpárti előválasztások esetében a nyitott modell alkalmazható a résztvevő pártok eltérő taglétszáma és az esetleges párton kívüli résztvevők miatt, illetve mivel több szervezet folytatja le közösen az előválasztást, ezért a közvetett előválasztások modellje sem alkalmazható ezen esetekben.

Felmerülhet a kérdés, hogy miért releváns a többpárti előválasztások önálló altípusként való kezelése, mivel adott esetben az egypárti előválasztások is gyakran jelentősen eltérő párton belüli irányzatok és csoportok közötti versennyel járnak együtt. Ez elsősorban azért indokolt,

¹ A releváns magyar pártok közül ezt a rendszert a DK alkalmazza

mivel jelentősen eltérő döntési helyzet áll fenn egy olyan esetben, amikor egy előválasztási folyamat egy pártszervezeten belül, illetve több pártszervezet között kerül lebonyolításra, ugyanis előbbi esetben az alkalmazó párt képes arra, hogy az előválasztás során felmerülő normaszegéseket a saját hatáskörében szankcionálja, utóbbi esetben pedig kizárólag a normaszegés politikai költségei jelenthetnek korlátozó tényezőt e tekintetben. Emellett elmondható még, hogy az egypárti előválasztások jellemzően egy decentralizált és viszonylag gyenge középszinttel rendelkező pártstruktúrához igazodnak, a többpárti előválasztásokban való részvétel pedig nem igényel érdemi szervezeti átalakulást a más szervezeti felépítésű pártoktól.

A demokratikus innovációk témája az előválasztások nemzetközi terjedéséhez hasonlóan szintén egy viszonylag új vizsgálati területe a politikatudománynak, mivel az utóbbi pár évtizedben megfigyelhető volt az ezen kategóriába sorolt intézmények és eszközök egyre szélesebb körben való elterjedése. A demokratikus innovációk legtágabban úgy határozhatóak meg, mint azok a sikeresen implementált ötletek, melyek a demokratikus kormányzás és politika javítása céljából változtatnak annak struktúráján vagy folyamatán (Newton 2012, 36). A specifikusabb definíciókat tekintve a demokratikus innovációk *„olyan intézmények, melyeket specifikusan arra terveztek, hogy az állampolgárok részvételét a politikai döntéshozatal folyamatában növeljék és elmélyítsék”* (Smith 2009, 1-4), vagy *„olyan eljárások, vagy intézmények, melyek újak egy adott közpolitikai területen, közpolitikai szerepben, vagy kormányzati szinten, és melyek célja az állampolgárok a kormányzati folyamatokban betöltött szerepének újragondolása és elmélyítése a részvétel, a deliberáció és a befolyásgyakorlás lehetőségeinek növelése által”* (Elstub – Escobar 2019, 14-18).

A fentebbi definíciók számos különböző intézményre és eljárásra alkalmazhatóak, ezáltal releváns kérdés, hogy ezeket milyen tipológia szerint lehet rendszerezni. Geissel három fő típust különít el a különböző innovációkkal foglalkozó szakirodalom alapján, a co-governance innovációkat, a deliberatív eljárásokat és a közvetlen demokratikus eljárásokat. A co-governance, vagy collaborative governance kategóriája olyan folyamatokat és intézményeket foglal magába, melyek valamilyen formában az állampolgárok és választott tisztségviselők a kormányzati folyamatban való közös részvételét teszik lehetővé, a deliberatív eljárások jellemzően konzultatív folyamatok, melyek állampolgárok strukturált tanácskozásán alapulnak, mint például állampolgári fórumok, vagy deliberatív közvéleménykutatások, a közvetlen demokratikus eljárások pedig az állampolgárok számára valamilyen specifikus politikai kérdés eldöntését, vagy a politikai napirend formálását teszik lehetővé, mint a népszavazások, a visszahívások, vagy a népi kezdeményezések (Geissel 2013, 10-13).

Elstub és Escobar a különböző innovációk csoportosításán felül meghatároz négy olyan dimenziót, melyek mentén a különböző kategóriák kialakíthatóak, a résztvevők szelekciójának módját (inkluzív-exkluzív), a részvétel módját (intenzív-kevésbé intenzív), a döntéshozatal módját (intenzív-kevésbé intenzív), a felhatalmazás és befolyás mértéke (több befolyás-kevesebb befolyás). Emellett még differenciálhatóak a demokratikus innovációk bizonyos kontextuális tulajdonságaik szerint, aszerint, hogy melyik kormányzati szinten kerülnek alkalmazásra, melyik közpolitikai területen és a közpolitikai folyamat mely szakaszában (Elstub – Escobar 2019, 19-24).

Ezek alapján a demokratikus innovációk öt különböző családját különböztetik meg, melyek esetei nem minden esetben sorolhatóak be szigorú, egymást kölcsönösen kizáró feltételek szerint, hanem inkább „családi hasonlóságok” szerint sorolhatóak be. Az öt család a mini-publics, a részvételi költségvetés, a népszavazások és népi kezdeményezések, a collaborative governance és a digitális részvétel (Elstub – Escobar 2019, 24-27).

3. A többpárti előválasztások megjelenésének elemzési kerete

Az előválasztások jellemzően egyes pártok eszközei arra, hogy a jelöltállítás folyamatát demokratikusabbá, illetve nyitottabbá tegyék valamilyen előny szerzése céljából, mint a választási eredményesség, vagy a tagsággal, illetve a tágabb választói bázissal való kapcsolat erősítése. Az előválasztások terjedésére reflektálva már jelentős szakirodalom áll rendelkezésre az egypárti előválasztásokról (lásd például: Boatright 2018, Cross – Kenig – Pruysers – Rahat 2016, (Sandri – Seddone – Venturino 2015), elsősorban az alábbi szempontok szerint: 1. az előválasztások bevezetésének okai, 2. az előválasztások következményei, 3. az előválasztások hatása a párt belső mobilizációjára és a párttagság szerepére, 4. az előválasztások hatása a pártközi versenyre, 5. az előválasztások és a párton belüli konfliktusok kérdése (Sandri – Seddone 2015, 47). Az előbbi kérdések mindegyike mentén számos különböző érv és ellenérv merült fel az előválasztások alkalmazásával kapcsolatban, emellett elmondható, hogy az ezekre vonatkozó empirikus eredmények gyakran ellentmondanak egymásnak (Sandri – Seddone 2015, 47).

Azon esetek, amikor több párt jelöltjeinek részvételével kerül sor előválasztásra kevésbé kerültek előtérbe az eddigi szakirodalomban, mint az egypárti előválasztásoktól elválasztva értelmezett kategória, aminek legfőbb oka ezen esetek viszonylagos ritkasága. Ennek megfelelően szükséges felállítani egy olyan elemzési keretet, ami alkalmas erre. A fentebb felsorolt szempontok közül az előválasztások bevezetésének okai, az előválasztások következményei és a pártközi versenyre gyakorolt hatásai továbbra is kiemelt jelentőségűek, míg a másik két, az előválasztások párton belüli aspektusaira vonatkozó szempont a többpárti

előválasztások esetében másodlagos jelentőségű, mivel az előválasztások alanyai nem egyes pártok, hanem pártok egy csoportja, ettől függetlenül ugyanakkor önálló témaként relevánsak lehetnek.

Az előválasztások bevezetésének okai tekintetében a többpárti előválasztások esetében evidensnek tűnik, hogy a választási rendszernek, a résztvevő pártok korábbi választási eredményeinek, illetve a pártrendszer egészének, vagy egy részének fragmentáltsága kiemelt jelentőséggel bír. Ez utóbbi tényezők alapvetően az adott politikai rendszer egyes jellemzőit érintik, ezek önmagukban viszont még nem teszik szükségsszerűvé az előválasztások alkalmazását, így szükséges az bevezetés specifikus indokait is figyelembe venni az alkalmazó pártoknál, arra tekintettel, hogy miért ítélték meg szükségesnek az előválasztás lebonyolítását más együttműködési formákkal szemben.

Az előválasztások következményeit tekintve az eredményesség szempontja kiemelkedő jelentőségű, mivel a választási siker egy meghatározó motiváló tényező a résztvevő pártok számára, ennek megfelelően kiemelt figyelmet kell fordítani arra, hogy milyen esetekben szerepeltek a többpárti előválasztásokon kiválasztott jelöltet sikeresen, illetve sikertelenül és hogy ez milyen tényezőktől függ. Ezen felül érdemes figyelembe venni, hogy milyen következményei vannak a többpárti előválasztásoknak a résztvevő, illetve adott esetben nem résztvevő pártok belső működésére és szervezetére.

A pártközi versenyre gyakorolt hatás nagyban összefügg az előválasztások következményeinek szempontjával, ugyanakkor mégis célszerű valamilyen szinten külön kezelni, mivel a pártrendszerre gyakorolt hatások gyakran közvetetebben jelennek meg és a politikai pozíciók aktuális eloszlásához és az egyes pártok szervezeti működéséhez képest a pártrendszer változása egy átfogóbb értelmezési perspektívát igényel.

Az előválasztások kontextusát és tágabb összefüggéseit a fentiek alapján lehet megközelíteni, ezen felül továbbá meg kell vizsgálni az egyes esetek bizonyos deskriptív jellemzőit, mint a folyamat formális szabályait, a részvételt és a kompetitivitást (Sandri – Seddone 2015, 18). A kompetitivitás leírásához két mutatót érdemes figyelembe venni. Ez első a Kenig által meghatározott szavazateloszlási index, ami az ENC/N hányadossal fejezhető ki, ahol N a jelöltek száma, az ENC pedig effektív jelöltek számának mutatója, ami a következőképpen számítható ki: $ENC = \frac{1}{\sum v_i^2}$, ahol V_i az i jelölt szavazataránya (Kenig 2009, 245-246). Önmagában az ENC mutató, a pártrendszerek fragmentációját kifejező effektív pártok számával (Laakso – Taagepera 1979) analóg módon, azt mutatja meg, hogy hány egyenlő szavazatarányú jelölt eredményezett volna olyan mértékű fragmentációt, mint az a

tényleges jelöltszám melletti egyenlőtlen szavazateloszlás megfigyelhető volt, így az ENC lehetséges maximumértéke a jelöltek tényleges számával egyenlő (például egy olyan hipotetikus helyzetben, ahol három induló jelölt egyaránt a szavazatok egyharmadát szerzi meg) és annál kompetitívebb egy (elő)választás, minél közelebb áll a maximum értékhez. Az ENC/N hányados esetében a legnagyobb mértékű elméletileg lehetséges kompetitivitást kifejező maximum érték minden esetben 1, így különböző jelöltszámú esetek összehasonlítására is alkalmas (Kenig 2009, 245-246). A másik alkalmazott mutató pedig az előválasztások szorossága, ami az első és a második legtöbb szavazatot szerző jelölt szavazatarányának különbségével egyenlő (De Luca – Rombi 2016, 7-10). Bár egyik mutató sem tükrözi tökéletesen a specifikus esetek kompetitivitását, de együtt egy alkalmazható általános képet adnak róla, mely felhasználható több eset összehasonlítására. Ezzel együtt fontos megjegyezni, hogy azon esetekben, ahol két jelölt van a szorosság hatékonyabban közvetíti a kompetitivitásról való információt az ENC/N-hez képest, így ezen esetekben a szorosságot kell elsődlegesen figyelembe venni, míg kettőnél több jelölt esetén mindkét mutató releváns.

Ezek mellett számot kell vetni az előválasztás folyamatára veszélyt jelentő tényezőkkel. Az egyik legjelentősebb kockázatot a defekció lehetősége jelenti, amikor az előválasztásban részt vevő és alulmaradó jelölt szembemegy az előleges megállapodással és visszautasítja a győztes jelölt támogatását, vagy akár elindul a választáson. Ez az egypárti előválasztások esetében, különösen egy erős szervezettel rendelkező pártnál csak nehezen kivitelezhető, mivel a párt részéről komoly szankciót vonhat maga után, lazább pártszervezetek esetében pedig lehet jogi akadálya a defekciónak, mint az Egyesült Államok több tagállamában alkalmazott *sore-loser laws*², többpárti előválasztások esetében viszont nincs olyan tényleges kényszerítő erő, ami ezt meg tudja akadályozni, tehát csak a résztvevő felek közötti együttműködés tud ennek korlátot szabni.

Egy másik jelentős kihívás az ellenérdekű politikai csoportok beavatkozásának lehetősége, például jelöltek indításával, vagy egy gyengébb jelöltre szavazás által³. Az előbbi eset alapvetően a jelöltállítási procedúra és az indulási feltételek, a másik esetben pedig a szavazásra jogosultak körének nyitottsága jelent potenciális biztonsági rést.

² A *sore-loser law* („sanyarú vesztes” törvény) olyan jogszabály, ami megtiltja az egyes pártok előválasztásain vesztes jelöltek számára, hogy függetlenül, vagy más párt színeiben induljanak a soron következő választáson.

³ Ez a taktika az Egyesült Államokban *party raiding* néven ismert, ahol a nyitott előválasztásokat alkalmazó államokban van erre lehetőség, több példa van hasonló kísérletekre, például 2008-ban Rush Limbaugh konzervatív rádiós műsorvezető buzdította hallgatóit arra, hogy a Demokrata előválasztásokon szavazzanak Hillary Clintonra Barack Obama esélyeinek csökkentése érdekében, 2012-ben pedig egy szoros versenyben a michigani Republikánus előválasztáson Rick Santorum aktívan próbálta meggyőzni a demokrata szavazókat, hogy szavazzanak rá.

4. Többpárti előválasztások Olaszországban és Magyarországon

4.1. Olaszország

Olaszország az eddig lebonyolított előválasztások számát tekintve az egyik legkiemelkedőbb az európai államok között, illetve itt került sor legtöbbször több párt részvételével tartott előválasztásra. Magyarországon a 2018-as országgyűlési választás előtti időszakban merült fel az ellenzéki előválasztások lehetősége, végül azonban csak a 2019-es önkormányzati választások során került sor ténylegesen előválasztásra, a budapesti főpolgármesteri és a IX. kerületi polgármesteri választást megelőzően, és mivel mindkét esetben az előválasztáson kiválasztott jelölt nyerte a hivatalos választást, az előválasztások későbbi alkalmazásának reális lehetősége miatt releváns a magyar esetek vizsgálata. A továbbiakban elsősorban az olasz és magyar esetek kerülnek összehasonlításra, mivel ezekről az esetekről állnak leginkább források rendelkezésre, illetve az adott politikai rendszerben betöltött relevanciájuk tekintetében is ezekben az országokban a legfontosabbak a többpárti előválasztások, ugyanakkor érdemes megemlíteni azokat az eseteket, melyekre ezeken az államokon kívül került sor.

Olaszországban eddig több mint 1000 előválasztásra került sor, az esetek magas számában jelentős szerepet játszik a többszintű önkormányzati rendszer, ami felülről lefelé haladva régiókra, provinciákra és helyi önkormányzatokra oszlik, ezeken felül pedig több példa van az országos szintű előválasztásokra is. Csak a többpárti előválasztásokat tekintve regionális a szinten 17-ből 14, a provinciák esetében 29-ből 18, a helyi önkormányzatok esetében 952-ből 564, ebből 542 a baloldali koalíció, 22 pedig a jobboldali koalíció pártjai között került sor, 2018-ig bezárólag, az összes előválasztáshoz viszonyítva (De Luca 2018, 409-414). Országos szintű többpárti előválasztásokra két alkalommal került sor, 2005-ben és 2012-ben, mindkét esetben a miniszterelnökjelölt személyéről a parlamenti választást megelőzően (Vassallo – Passarelli 2016).

Az előválasztások bevezetésének okainál elmondható, hogy a korábbi választási kudarc és a fragmentáltság egyaránt jelentős szerepet játszott. Az olasz előválasztások hátterét nagyban meghatározta a pártrendszer nagymértékű átalakulása a '90-es évek elején a Kommunista Párt '80-as évek végi összeomlását és a Tangentopoli korrupciós botrányokat követően (Morlino 1996, 6-12). Ebben az időszakban jelentős mértékű átrendeződés zajlott le jobb- és baloldalon egyaránt, a '90-es évek végére a jobboldalon erősen perszonalizált pártok váltak meghatározóvá, melyek közül kiemelkedett a Silvio Berlusconi vezette Forza Italia, a jobboldali blokk Berlusconi vezetése alatt egy viszonylag stabil koalícióként tudott konszolidálódni. Ezzel egyidejűleg a baloldalon a Kommunista Párt által hátrahagyott ürt több

kisebb baloldali párt tudta betölteni, a baloldali pártok közötti erőviszonyok sokáig nem tudtak stabilizálódni. Megfigyelhető tehát a pártrendszer fragmentáltsága, ami a baloldalon volt különösen jellemző. A fragmentációt továbbá nagyban erősítette a 1993-as választási reform, ami egy vegyes, ugyanakkor a többségi elemek által erősebben meghatározott választási rendszert alakított ki (De Luca – Venturino 2015, 129-131).

Ebben a környezetben a választási kudarc is meghatározó tényező volt az előválasztások bevezetésének szempontjából az olasz baloldalon, az 1996-os parlamenti választás a baloldali koalíció győzelmét hozta, viszont az egyik koalíciós párt kiválása a ciklus közben jelentős belső harcokat idézett elő a szövetségben belül, ami nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a 2001-es választáson a Berlusconi vezette jobboldali koalíció nagyarányú győzelmet tudott aratni.

A 2006-os parlamenti választást megelőzően tehát meghatározó jelentőségű kérdés volt, hogy a baloldali koalíció milyen formában tud kellőképpen stabilizálódni ahhoz, hogy elkerülje a korábbi kudarckokat. Bár már eredetileg is széles konszenzus alakult ki a baloldali pártok között Romano Prodi miniszterelnökjelöltsége tekintetében, a miniszterelnökjelölti előválasztás lehetőséget kínált arra, hogy elejét vegye a koalíciós vitáknak (Vassallo – Passarelli 2016, 3-6). Fontos tényező volt e tekintetben, hogy az előző évben került sor az első regionális előválasztásra Pugliában, melyen Nichi Vendola, a Kommunisták Újraalapítás Pártja jelöltjeként legyőzte az esélyesebbnek tartott nagyobb balközép pártok jelöltjeit, majd a választáson legyőzte az inkumbens jobboldali regionális elnököt, Raffaele Fittot.

A fentiek alapján jól kivehető, hogy miért terjedt el Olaszországban az előválasztások eszköze a baloldali pártok között más együttműködési formákkal szemben. A közvetlen legitimáció megerősítette a győztes jelölt helyzetét a koalíciós pártok vezetőivel szemben, Prodi elsősorban ebből a célból szorgalmazta a miniszterelnökjelölti előválasztást 2005-ben, vagyis a Prodi vezette Olajfa koalíció pártjai szempontjából egy tudatos stratégia volt egy centralizáltabb baloldali blokk létrehozáshoz (Vassallo – Passarelli 2016, 5-6), a kisebb résztvevő pártok pedig elsősorban a választási sikertelenség kockázata miatt fogadták el, illetve a pugliai előválasztás esete demonstrálta, hogy regionális és helyi szinten kisebb pártok is sikeresek lehetnek.

Az eredményesség tekintetében elmondható, hogy a regionális és a helyi önkormányzati választások esetében valóban hozzájárultak az előválasztások a választási sikerességhez (De Luca – Rombi 2016, 11-15; De Luca 2018, 419-420), csak a többpárti előválasztásokat tekintve regionális szinten 14-ből 8 alkalommal nyert az előválasztáson kiválasztott jelölt, a provinciák esetében pedig 18-ból 12-szer (De Luca 2018, 408-411), az 50% feletti győzelmi arány, figyelembe véve az egyes régiók és provinciák általános jobb- illetve baloldali jellegét,

alapvetően jónak mondható. A két miniszterelnöki előválasztást tekintve a 2005-ös előválasztás hozzájárult a baloldali koalíció választási győzelméhez, mivel az előzetes várakozásokat nagyban felülmúló részvétel elősegítette a mobilizációt és a közös jelölt legitimációját, 2012-ben viszont az előválasztás a Demokrata Párt két legerősebb jelöltje, Matteo Renzi és Pier Luigi Bersani között dőlt el, az utóbbi javára, kettejük versengése jelentős belső feszültséget eredményezett az ekkorra a baloldali koalíció meghatározó erejévé váló Demokrata Párton belül. A 2013-as választáson a Képviselőházban ugyan stabil többséget tudott szerezni a balközép koalíció a választási rendszer aránytalanságának köszönhetően, a Szenátusban viszont egyik politikai blokk sem szerzett abszolút többséget, ami egy instabil nagykoalíció megalakulásához vezetett, mindemellett a koalíció jelentős szavazatvesztést könyvelt el a 2008-as eredményhez képest (Vassallo – Passarelli 2016, 7-9; Corbeta – Vignati 2013, 85-92).

Az előválasztások következményei szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bír az előválasztások 2005-ös megjelenésének hatása az olasz pártok működésére, különösen a belső demokrácia szempontjából. Az előválasztások alkalmazása a 2005-ös koalíciós előválasztásokat követően a legtöbb baloldali pártnál elterjedté vált, helyi és országos szinten (De Luca – Venturino 2015, 131-132), a 2007-ben alakult és a baloldal meghatározó erejévé vált Demokrata Párt mellett, hogy széles körben kezdte alkalmazni az előválasztásokat, azokat nem csak a párttagság, hanem minden állampolgár számára nyitottá tette, ezzel az egyes pártok által alkalmazott nyitott előválasztások egyik legfontosabb, nemzetközi összehasonlításban ritka példájává vált, több alkalommal pedig a vezetőválasztáson való részvétel is nyitott volt a nem párttagok felé (Pasquino – Valbruzzi 2017, 282-287). Az egyik leginkább figyelemre méltó hatása, hogy a jobboldalon is elterjedtebbé váltak a párton belüli demokrácia intézményei, több alkalommal került sor helyi szintű előválasztásokra, de a jobboldalon inkább a közvetlen vezetőválasztás vált elsősorban meghatározóvá, például az Északi Liga esetében a korábbi pártfőtitkárt, egy botrány következtében meggyengülő Umberto Bossit a párt első közvetlen zárt vezetőválasztásán győzte le Matteo Salvini, emellett az Olaszország Fivérei (Fratelli d'Italia) alkalmazza a releváns jobboldali pártok közül (De Luca – Venturino 2015, 132). A 2009-ben alakult, jobb- illetve baloldal szempontjából nehezen besorolható 5 Csillag Mozgalom szintén releváns példája a párton belüli demokráciának Olaszországban, különös tekintettel az elektronikus döntéshozatal szerepére (Mikola – Oross 2018).

Az olasz pártközi előválasztások pártközi versenyre gyakorolt hatása tekintetében elsősorban a két miniszterelnöki előválasztás volt meghatározó. Romano Prodi személyes befolyása és a 2005-ös előválasztáson szerzett legitimációja instrumentális volt abban, hogy 2007-ben a tágabb baloldali koalíción belül központi szerepet betöltő Olajfa Koalíció két

meghatározó pártja, a Baloldali Demokraták és a Margaréta egyesülésével létrejött a Demokrata Párt, ami a létrejöttét megelőző viták és az eltérő háttérű alapítók közötti feszültség (a Baloldali Demokraták tagjai elsősorban volt kommunista, a Margaréta tagjai pedig kereszténydemokrata háttérűek voltak) ellenére a baloldali koalíció meghatározó, központi jelentőségű pártjává tudott alakulni (Bordandini - Di Virgilio – Raniolo 2008, 303-309). A 2012-es miniszterelnöki előválasztásra a Demokrata Párt támogatottsága magasán kiemelkedett a koalíció többi pártja közül, ennek is köszönhetően vezette be a párt azt a gyakorlatot, hogy a pártfőtitkár egyben a miniszterelnökjelölt, ezáltal országos szinten ez volt az utolsó többpárti előválasztás (Vassallo – Passarelli 2016, 7-9). Regionális és helyi szinten ettől függetlenül továbbra is viszonylag gyakoriak voltak a többpárti előválasztások, ugyanakkor az esetek többségében a Demokrata Párt jelöltjei nyertek (de Luca 2018, 409-414).

Az olasz esetek számossága miatt jelen tanulmány keretei között nem lehetséges szisztematikus áttekintést nyújtani azok főbb deskriptív jellemzőiről, viszont a részvétel, a formális szabályok és a kompetitivitás általános tendenciáit érdemes áttekinteni. Nem meglepő módon az esetek nagymértékű eltéréseket mutatnak földrajzi elhelyezkedésüket tekintve, a részvételi arányt (az előválasztáson résztvevők aránya a választáson a baloldali koalícióra szavazókhoz képest) tekintve a regionális előválasztásokon a minimum és maximum érték 5,2% (Veneto, 2014), illetve 50,2% (Basilicata, 2013), az átlag pedig 20,4%. A részvétel tekintetében megfigyelhető egy regionális mintázat, az északi régiókban jellemzően alacsonyabb, a déliekben magasabb a részvételi arány, ugyanakkor vannak kivételek. Emellett elmondható, hogy ahol nagyobb volt a szavazóhelységek szavazókhoz viszonyított aránya, ott jellemzően magasabb volt a részvétel, az olyan szociodemográfiai tényezők, mint az iskolázottság és a foglalkoztatottság nem mutatnak statisztikailag szignifikáns kapcsolatot a részvétellel, a társadalmi tőkéhez kapcsolódó indikátorok pedig meglepő módon negatív korrelációt mutatnak (de Luca – Rombi 2016, 3-6).

A regionális előválasztások esetében a kompetitivitás az effektív jelöltek számát tekintve átlagosan magasnak mondható, az első két jelölt közötti különbséget tekintve pedig nagyobb szórás figyelhető meg 19,4%-os átlag mellett, általánosan megfigyelhető továbbá, hogy a kompetitivitás alacsonyabb jelöltszám mellett magasabb (De Luca – Rombi 2016, 7-10). A miniszterelnöki előválasztásokat tekintve elmondható, hogy mindkét esetben magasnak mondható részvétel mellett zajlott le, a 2005-ben közel 4 300 000-en mentek el szavazni, ami felülmúlta a legoptimistább előzetes várakozásokat is, 2012-ben az első fordulóban a résztvevők száma meghaladta a 3 100 000-et, ami bár elmarad a 2005-ös adattól, még mindig jelentősnek mondható (de Luca 2018, 403-406). A helyi előválasztások amellett, hogy a

legrendszeresebben előforduló esetek, jellemzően a legkompetitívebbek (De Luca 2018, 420, Sandri – Venturino 2016, 10-11). A helyi előválasztásokon jellemzően a kisebb településeken magasabb a részvételi arány, a 100 000-nél nagyobb népességű városokban átlagosan 24,5% (Sandri – Venturino 2016, 14-15). Az előválasztási folyamat szabályait tekintve az egyfordulós rendszer meghatározó regionális és helyi szinten. A jelöltállítás alapvetően a résztvevő pártok belső döntése alapján történik, a Demokrata Párt esetében gyakori, hogy több jelölt indul a párt színeiben, emellett az előválasztások jellemzően nyitottak a független jelöltek irányába is. A jelöltállítási kritériumokat nagyban meghatározták a helyi sajátosságok és az önkormányzati szint, konzisztens viszont a választásra jogosultak körének nyitottsága. Gyakori eszköz a finanszírozás elősegítésére egy kisösszegű, nem minden esetben kötelező hozzájárulás a választók részéről, a kampány alapvetően az egyes pártok és jelöltek önálló forrásaiból történik, a szervezés költségeit nagyrészt a választói hozzájárulások fedezik.

A defekcióra vannak példák, viszont nem jelent rendszerszintű problémát, elsősorban mivel a baloldali koalíció növekvő koncentrációja mellett megnövekedett a politikai költsége. Szintén nem okozott problémát a külső politikai erők beavatkozása, részben mivel nagyobb költségekkel jár, mint potenciális haszonnal, részben pedig mivel a baloldali szavazók alapvetően lojálisak voltak az előválasztáson győztes jelöltek irányába, akkor is, ha az előválasztáson nem rájuk szavaztak (Seddone – Venturino 2013, 312-314).

4.2. Magyarország

Bár Magyarországon csak 2019-ben került sor a budapesti és a IX. kerületi főpolgármesterjelöltségről, illetve polgármesterjelöltségről döntő ellenzéki előválasztásokra, az előválasztási javaslatok megjelenése, az előválasztás alkalmazásának kérdése az ellenzéki együttműködés vitáiban, illetve a 2019-ben ténylegesen megtartott előválasztások előzményei egy több évre visszanyúló történet. Ennek a részletes eseménytörténeti áttekintésére jelen keretek között nincs lehetőség (a meghatározó fejleményekről legrészletesebben a Republikon Intézet 2016-os kötetének tanulmányaiból és elemzéseiből lehet tájékozódni), ugyanakkor az előválasztások bevezetésének okainál a legmeghatározóbb események elő fognak kerülni.

Az olasz esethez hasonlóan a korábbi választási kudarcok és a fragmentáltság volt a két leginkább meghatározó tényező a magyarországi előválasztások bevezetése szempontjából. A 2010-es, a 2014-es és a 2018-as országgyűlési választás egyaránt a Fidesz-KDNP kétharmados győzelmét hozta, illetve a 2014-es önkormányzati választásokon is a legtöbb esetben meg tudta tartani a kormánypárt a 2010-ben szerzett pozícióit. Az ellenzék sikertelenségének egyik legfőbb oka a pártrendszer aszimmetrikus fragmentációja, melyben az egységes kormányoldali blokkal szemben egy erősen töredezett, sokpárti ellenzéki oldal áll. Az ellenzéki oldal

fragmentációja különösen nagy probléma a többségi elemek által meghatározott vegyes választási rendszer mellett, aminek a 2011-es módosítása változatlan erőviszonyok mellett tovább növelte a kormánypárt fölényét (Tóth 2015, 246-248).

A 2010-2018 közötti időszakban négy előválasztási javaslat is megjelent (Zádor 2016), ezek elsősorban az országgyűlési választások kontextusára vonatkoztak, mivel az egyéni választókerületi koordináció a választási rendszer miatt az egyik legsúlyosabb kérdés az ellenzéki együttműködés bármilyen formája szempontjából, mivel elsősorban az egyéni kerületek és az ott keletkező „győzteskompenzáció” adja az alapját a Fidesz parlamenti felülreprezentáltságának. Hasonló probléma áll fenn a polgármesteri és helyi önkormányzati képviselők egyfordulós választása esetén is, ugyanakkor politikai relevanciája miatt az országgyűlési választásoknál merült fel korábban az előválasztás bevezetése, a 2018-as választás előtt ténylegesen tárgyalások kezdődtek az ellenzéki pártok között, melyek eredménytelenek maradtak. Ezt a problémát erősíti a választási törvény 2020-as módosítása, melynek keretében ahhoz, hogy több pártlistán tudjanak indulni, az együttműködni kívánó pártoknak több választókerületben egymással szemben kellene jelöltet állítani, így a közös egyéni jelöltek és közös lista modellje maradt az egyetlen versenyképes együttműködési forma az ellenzéki pártok számára, melynek keretében tovább nőtt az egyéni választókerületi jelöltek relevanciája.

Önmagában a fragmentáció és a választási sikertelenség nem magyarázza a 2019-es előválasztások megjelenését, mivel a fragmentációból adódó hátrányt az ellenzéki pártok kölcsönös megegyezés alapján kiválasztott egy közös jelölt indításával is le tudják dolgozni. Több példa demonstrálja ennek a megoldásnak a működőképességét, mint a 2018-as hódmezővásárhelyi polgármesterválasztás vagy a 2019-es önkormányzati választások több jelentős város és kerület esetében. A magyar előválasztások bevezetésének központi kérdése tehát az, hogy miért szükséges adott esetben a jelöltállítást a választókra bízni, amikor anélkül is lehetséges a közös jelöltek kiválasztása? Erre vonatkozik az előválasztások támogatóinak az egyik központi érve, miszerint a választók bevonása a jelöltállításba, amellet, hogy önmagában demokratikusabb, mint a zárt ajtók mögötti pártközi egyeztetések, hatékonyabb mozgósítást és médiamegjelenést tesz lehetővé, míg a pártközi tárgyalásokon felmerülő konfliktusok esetleges kiéleződése és publicitása adott esetben kifejezetten kártékony lehet (Böcskei 2016). Az utóbbi probléma leginkább szembetűnő módon a 2014-es budapesti önkormányzati választást megelőzően jelent meg, ahol a közös kerületi jelöltek és a főpolgármesterjelöltre szóló megállapodás folyamata kifejezetten nehézkesnek bizonyult, ami hozzájárult ahhoz, hogy az ellenzéki pártok médiamegjelenését nagyrészt az erről szóló hírek tették ki a tényleges kampány

helyett, a helyzetet tovább rontotta, hogy a főpolgármesterjelölt személye esetében cserére is sor került.

Alapvetően tehát a zárt pártközi egyeztetések általi jelöltállítás sok esetben működőképesnek bizonyult, ugyanakkor magában hordozza a konfliktusok kiéleződésének veszélyét, ami kontraproduktív lehet. Az előválasztás ezzel szemben megoldást nyújt azokra az esetekre, amikor nem oldható meg a tárgyalásos úton a közös jelöltállítás. A két előválasztásra éppen hasonló helyzetek miatt került sor, a főpolgármesteri előválasztás az eredetileg tervezett konstrukció szerint az első fordulóban az MSZP és a Párbeszéd jelöltjei között, majd a második fordulóban az első forduló győztese és Puzsér Róbert (illetve további esetleges indulók) között zajlott volna, mivel a visszalépés egyik fél számára sem volt elfogadható megoldás. Bár Puzsér végül a második forduló előtt visszalépett az előválasztástól, a második forduló továbbra is nyitott volt további jelöltek felé, amivel a DK és a Momentum élt, a DK belépése jelentős nézeteltéréshez vezetett az MSZP-P-vel szemben, mivel a DK korábban az első fordulóban győztes Karácsony Gergely támogatásáról nyilatkozott. A IX. kerület esetében alakult ki komoly belső ellentét az ellenzéki pártok között a polgármesterjelölt személyével kapcsolatban, ahol végül az előválasztás mellett döntöttek a konfliktus békés rendezése érdekében.

A budapesti előválasztások a magyar pártok működésére való hatása tekintetében eddig nem lehet érdemi következtetéseket levonni, egyrészt mivel kevés idő telt el, másrészt mivel az eddigi két előválasztás egy alacsony esetszám politikai jelentőségüktől függetlenül. Amennyiben a későbbiekben is sor kerül többpárti előválasztásokra, releváns kérdés lesz, hogy az egyes pártok milyen megoldásokat dolgoznak ki az előválasztáson való jelöltállításra és az milyen viszonyban lesz a rendes jelöltállítási folyamattal. Nyitott kérdés, hogy a többpárti előválasztások alkalmazása Olaszországhoz hasonlóan hozzá fog-e járulni a párton belüli demokratikus intézmények adaptációjához, viszont több tényező arra enged következtetni, hogy várhatóan nem, vagy csak kisebb mértékben. Ennek alapvetően az az oka, hogy a magyar ellenzéki pártok tagsága és intézményesültsége a társadalom egészéhez viszonyítva szűkebb, mint Olaszország esetében, illetve kevésbé stabil az egyes pártok szavazóbázisa.

Hasonlóképpen nem vonható le még következtetés az előválasztások a pártközi versenyre és általában a pártrendszerre gyakorolt hatásáról. Viszont a 2019-es előválasztásokat követő választási sikerek hozzájárulhatnak az előválasztások további alkalmazásához, ami jelentősen megkönnyítené az ellenzék versenyképességét a pártrendszer aszimmetrikus fragmentációja mellett, amit nagyban elősegít az, hogy 2018-at követően az együttműködéstől tartózkodó pártok (Jobbik, LMP) meggyengültek, illetve az együttműködéshez való viszonyuk, az önkormányzati szinten legalábbis, változott. Ezzel egyidejűleg a korábban háromosztatú

politikai tér, illetve centrális pártrendszer (Tóth – Török 2014), átalakult, a Jobbik már nem tud önálló pólust képviselni. A 2018-as országgyűlési választáson emellett megfigyelhető volt egy bizonyos mértékű átszavazási hajlandóság a Jobbik és a többi ellenzéki párt között (Böcskei 2018, 178-188). Míg Olaszország esetében egy jelentős következménye volt az előválasztások alkalmazásának a baloldali koalíció nagyobb mértékű koncentrációja, a magyar ellenzék esetében jelenleg még nem lehet e tekintetben következtetéseket levonni, az viszont mindenesetre elmondható, hogy eddig nem figyelhetőek meg egy hasonló folyamatra utaló jelek.

Mivel eddig csak két többpárti előválasztásra került sor, egyszerű áttekinteni azok fontosabb jellemzőit. A főpolgármesteri előválasztás két fordulót foglalt magában, az elsőben az MSZP és a Párbeszéd jelöltjei, Horváth Csaba, illetve Karácsony Gergely állt szemben egymással, a második fordulóban két további jelölt, Kálmán Olga (DK) és Kerpel-Fronius Gábor (Momentum) lépett be a versenybe az első fordulóban győztes Karácsony mellé. Az első fordulóban 34 133, a másodikban 68 240 érvényes szavazat volt, ami a főpolgármesterválasztáson a Karácsony Gergelyre leadott szavazatokhoz (353 593) viszonyítva 9,7%-os, illetve 19,3%-os részvételi arány. A ferencvárosi előválasztáson két jelölt állt egymással szemben, Baranyi Krisztina (támogatók: Kulcs Egyesület, LMP, MKKP) és Jancsó Andrea (támogatók: Momentum, MSZP, Jobbik), összesen 2030 érvényes szavazatot szereztek, ami 16,7%-os részvételi arány a győztes Baranyi a polgármesterválasztáson szerzett szavazataihoz (12 188) képest. A ferencvárosi és a főpolgármesteri előválasztás második fordulójának részvételi arányai nem sokkal maradnak el, illetve nagyjából megfelelnek az olasz regionális, illetve nagyvárosi előválasztások átlagos értékeihez képest.

A kompetitivitást tekintve az ENC/N mutató a főpolgármesteri előválasztás első és második fordulójában 0,72, illetve 0,84 volt, a ferencvárosi előválasztás esetében pedig 0,84, az első két jelölt szavazataránya közötti különbségek ugyanebben a sorrendben 67,1%, 12,1% és 44,2%. Alapvetően jól kivehető, hogy a főpolgármesteri előválasztás második fordulója az eredmény szorosságát tekintve számottevően kompetitívebb volt a másik két esethez képest, ahol az egyik jelölt nagyarányú győzelmet tudott aratni a másik felett. Az eddigi kevés esetből tehát az a mintázat látszik kirajzolódni, hogy a magasabb tét és a magasabb résztvevőszám vezet nagyobb mértékű kompetitivitáshoz. A magyar és az olasz előválasztási eredményeket összehasonlítva szembetűnő, hogy míg Olaszországban jellemző tendencia, hogy a nagyobb pártok jelöltjei jobban teljesítenek az előválasztásokon, az eddigi magyar előválasztásokon hasonló összefüggés az eddigiekben nem figyelhető meg. Ennek alapvetően lehet az oka, hogy bár Olaszország és Magyarország (Körösenyi – Hajdú – Ondré 2015, 50-52, Papp – Zorgit

2015) esetében egyaránt fontos jelenség a politika perszonalizációja, addig Magyarországon az egyes politikusok népszerűsége és a pártjuk támogatottsága között kevésbé szoros összefüggés figyelhető meg Olaszországgal szemben. Ezt Karácsony Gergely esete jól szemlélteti, mivel a népszerűségi közvéleménykutatásokban az ellenzéki politikusok között az élmezőnyben található (HVG 2020), miközben pártja támogatottságát rendszerint 1% körülre mérik. Ez a jelenség és az ellenzéki pártok egymáshoz képesti erőviszonyának volatilitása azt vetíti előre, hogy az előválasztások további alkalmazása, különösen egy esetleges országos szinten érdemi, erősen kompetitív versenyt eredményezhet.

Az előválasztásokba való külső beavatkozás lehetősége az egyik legjelentősebb félelem, illetve ellenérv volt az intézmény bevezetésével szemben, végül viszont nem jelentek meg ilyen jellegű problémák az előválasztások tényleges menetében. Egy kísérlet volt Bede Zsolt részéről, hogy mint hosztilis induló részt vegyen a főpolgármesteri előválasztás második fordulójában, ám nem tudott elég ajánlást összegyűjteni, demonstrálva, hogy adott esetben a jelöltállítási küszöb is effektív eszköz a hasonló kísérletek megakadályozására. A party raiding, vagyis a gyengébb jelöltek támogatása az ellenoldal szimpatizánsai által szintén nem volt megfigyelhető, vagy legalábbis erre egyértelműen utaló jel nem merült fel. Ennek feltehetően a következő okok állnak a háttérben: 1. nem mindig mérhető fel előzetesen megfelelő pontossággal az előválasztás várható kompetitivitása és a jelöltek közti erőviszony⁴, különösen alacsonyabb szinteken, 2. alacsony kompetitivitás mellett viszonylag magas a beavatkozás költsége 3. magas kompetitivitás mellett nehezen mérhető fel, hogy a vezető jelöltek közül melyik gyengébb.

Összességében tehát elmondható, hogy az olasz és magyar előválasztások háttérben nagyban hasonló politikai kontextus és motivációk húzódnak meg, figyelembe véve a két ország politikai rendszerének és kultúrájának különbségeit. Míg azonban Olaszországban a többpárti előválasztások politikai relevanciája az országos szinten idővel erodálódott, Magyarországon a kompetitív többpárti előválasztások feltételei adottak, akár országos szinten is, a további alkalmazás csak a pártok szándékaitól függ. A többpárti előválasztási verseny természetesen hordoz magában kockázatokat, viszont lehetőséget ad arra, hogy a jelöltek személye mellett közvetett módon a résztvevő pártok közös programjának meghatározásába is bevonja a választókat, ezáltal jobban közelítve azt a tényleges választói igényekhez, ami Olaszországgal ellentétben nem valósítható meg kizárólag a párton belüli demokrácia eszközeivel.

⁴ Az előválasztási közvéleménykutatások nehézségeiről lásd: Böcskei 2019

Az alábbi táblázat összefoglalja a legfőbb jellemzőket és megállapításokat a fentebb ismertetett szempontok alapján a magyarországi és az olaszországi regionális és 2006 utáni nagyvárosi (legalább 200 000 lakos) előválasztásokra vonatkozóan, 2021 januárjáig bezárólag:

1. táblázat

Szempont	Magyarország		Olaszország	
Bevezetés okai				
Korábbi választási eredmények	2010, 2014, 2018-as országgyűlési választások, 2014-es önkormányzati választások		2001-es parlamenti választás, koalíciós válság 1996 után	
Pártrendszer fragmentáltsága	2010-től aszimmetrikus fragmentáció, választási rendszer erősíti		Első pártrendszer felbomlása a '90-es évek elején, választási rendszer erősítette	
Következmények				
Eredményesség	2/2-es győzelmi arány		régiók: 9/14 (64,3%) városok: 11/22 (50%)	
Pártok belső működése	Eddig nincs jelentős hatás		Párton belüli demokrácia kiterjesztése több párt esetében	
Pártközi verseny	Ellenzéki oldal versenyképességének erősödése		Balközép koalíció koncentrációja, Demokrata Párt kiemelkedése	
Deskriptív jellemzők				
Formális szabályok	Nyitott szelektorátus Jelöltállítási feltételek résztvevő szervezetek megegyezése alapján Egy- vagy két forduló Finanszírozás résztvevő szervezetek és választói hozzájárulás (önkéntes) által		Nyitott szelektorátus Jelöltállítási feltételek résztvevő szervezetek megegyezése alapján Egyfordulós rendszer Finanszírozás résztvevő szervezetek és választói hozzájárulás (önkéntes és kötelező) által	
Résztétel	Budapest 1. forduló: 9,7% Budapest 2. forduló: 19,3% IX. kerület: 16,7%		régiók: átlag: 21% medián: 17,6% minimum: 5,2% maximum: 50,2% városok: átlag: 24,7% medián: 21% minimum: 10,6% maximum: 77,3%	
Kompetitivitás	ENC/N	Szorosság	ENC/N	Szorosság

	Budapest 1. forduló: 0,72 Budapest 2. forduló: 0,84 IX. kerület: 0,84	Budapest 1. forduló: 67,1% Budapest 2. forduló: 12,1% IX. kerület: 44,2%	régiók: átlag: 0,72 medián: 0,71 minimum: 0,45 maximum: 0,99 városok: átlag: 0,68 medián: 0,72 minimum: 0,34 maximum: 0,9	régiók: átlag: 23,8% medián: 18,85% minimum: 0,6% maximum: 62.6% városok: átlag: 21,23% medián: 20,1% minimum: 0,51% maximum: 54%
Kockázati tényezők				
Defekció	Nincs példa		Két eset (egy regionális, egy városi)	
Hosztilis beavatkozás	Egy sikertelen kísérlet		Nincs példa	

Adatok forrásai: De Luca – Rombi 2016, McDonnell 2008, saját gyűjtés és számítás. Az olasz eseteknél nincsenek figyelembevéve azok, melyeknél az előválasztáson győztes jelölt végül visszalépett a választás előtt. Olaszország esetében a városi választások esetében a részvételi adatok a jelölt első fordulóban elért eredményéhez viszonyítottak.

4.3. Az olasz és magyar többpárti előválasztások nemzetközi kontextusban

Érdekes még röviden áttekinteni a fentebb ismertetett esetek nemzetközi aspektusait, először is a többpárti előválasztások további eseteit, másodsor a mintaátvétel kérdése szempontjából, végül pedig a további politikai rendszerekben való alkalmazhatóság kérdését.

Olaszországon és Magyarországon kívül Európában kevés esete van a többpárti előválasztásoknak. Franciaországban 2011-ben a Szocialista Párt tartott előválasztást a 2012-es elnökválasztáson indítandó jelölről, ami formálisan többpárti volt, mivel a Baloldali Radikális Párt egy jelöltje is indult rajta, támogatottsága viszont elenyésző volt a Szocialista Párt jelöltjeihez képest, így az gyakorlatilag inkább egypárti előválasztásként funkcionált (De Luca – Venturino 2015, 130). 2015-ben a következő évi önkormányzati választásokat megelőzően két romániai magyar párt (EMNP, RMDSZ) és egy független jelölt részvételével került sor előválasztásra Marosvásárhelyen a közös polgármesterjelölt kiválasztására (Transindex 2015). Lengyelországban a 2020-as elnökválasztást megelőzően a kisebb szélsőjobboldali és egyéb nem-mainstream jobboldali pártokat tömörítő Konföderáció koalíció

pártjai tartottak előválasztást, melynek sajátossága, hogy a többi említett esettel szemben nem közvetlen előválasztás volt, hanem közvetett előválasztás volt (Poland In 2019).

A tekintetben, hogy a megvalósult többpárti előválasztási modellek esetében mik voltak a releváns minták, vagy hogy lehet-e egyáltalán nemzetközi hatásról beszélni, elmondható, hogy Olaszország esetében általánosan az előválasztások bevezetése szempontjából meghatározó volt az amerikai minta, mint az intézményi imitáció alapja, amiben elsősorban az olasz Demokrata Párt alapítása szempontjából volt kiemelkedő jelentőségű (Pasquino 2011). Magyarország esetében elmondható, hogy alapvetően nem beszélhetünk egyértelműen külső minta átvételéről. Egyrészt az amerikai előválasztási modellről megállapítható, hogy a megvalósult önkormányzati előválasztásokra nem volt érdemi hatással a két állam politikai rendszerének jelentős eltérése miatt (Schlanger – Tóth 2019, 197-199). Emellett elmondható, hogy az eddig megjelent előválasztási javaslatok közül (Zádor 2016), csak kettőben, a Republikon 2015-ben és 2020-ban kiadott előválasztási javaslataiban (Republikon 2015, 2020) jelennek meg külföldi példák, de ott is csak említés szintjén, az előválasztás intézményének általános bemutatása keretében. Az előválasztások körüli közéleti diskurzusban több alkalommal megjelent a külföldi példákra való hivatkozás az előválasztások támogatói részéről, ugyanakkor ellenérvként felmerült, hogy mivel ezen esetek egypárti előválasztások voltak, nem relevánsak a magyar ellenzék szempontjából (Ceglédi 2016, Unger 2013, 2016). Ami viszont különösen figyelemre méltó, hogy a többpárti előválasztások olaszországi esetei szinte teljesen reflektálatlanok maradtak, pedig a magyar előválasztások szempontjából kétségkívül a legrelevánsabbak, egyedül Tóth Zoltán ismerteti az olasz miniszterelnöki előválasztások eseteit a Republikon 2016-os kötetében közölt írásában, a nemzetközi példák ismertetésének keretén belül (Tóth 2016).

Végül releváns kérdés az előválasztások további kutatása szempontjából, hogy az egypárti előválasztások terjedése mellett várható-e hasonló tendencia a többpárti előválasztások esetében is? Általánosságban elmondható, hogy a többpárti előválasztások többségi és vegyes választási rendszerekben alkalmazhatóak, amelyek Európai összehasonlításban, illetve világszinten a volt brit gyarmatokon kívül mára viszonylag ritkák, továbbá mivel ezekben a rendszerekben jellemzően érvényesül Duverger törvénye, vagyis az a tendencia, hogy a (részben vagy egészben) többségi választási rendszer két nagy meghatározó párt kiemelkedését eredményezi, melyek meghatározzák a politikai verseny és pártrendszer általános dinamikáját, vagyis ritka, hogy egy adott politikai tömb ilyen helyzetben annyira fragmentált legyen mint az olasz baloldal a 2000-es évek során, vagy a jelenlegi magyar ellenzék. Ugyanakkor

mindenképpen érdemes az ezen tendencia alóli kivételeket megfigyelni az előválasztások potenciális alkalmazhatósága és bevezetésének lehetősége szempontjából.

5. Az előválasztás, mint demokratikus innováció

Mivel a demokratikus innovációk szakirodalmában az előválasztások alapvetően reflektálatlanok maradtak, az alábbiakban vizsgálat alá kerül, hogy meghatározhatóak-e az előválasztások demokratikus innovációként, illetve amennyiben igen, mennyiben felelnek meg azok értékelési szempontrendszerének, figyelembe véve az előválasztások egyes altípusaiból fakadó különbségeket. A fentiek alapján látható, hogy a többpárti előválasztások mellett, hogy a résztvevő pártok számára egy hatékony együttműködési formát kínálnak, a választók széles rétegeinek adnak részvételi lehetőséget egy fontos politikai folyamatban, a jelöltszelekcióban. Ez viszont önmagában nem válaszolja meg a kérdést, hogy az előválasztások, illetve a többpárti előválasztások mennyiben tekinthetők demokratikus innovációnak.

Összességében elmondható, hogy az előválasztások meghatározhatóak demokratikus innovációként a második fejezetben ismertetett definíciók alapján, mivel egy olyan eljárásnak tekinthetők, melyek érdemi részvételt biztosítanak az állampolgárok számára a politika egy releváns folyamatában, a jelöltszelekcióban, melyben a képviseleti demokrácia bevett keretei között korábban nem voltak közvetlenül jelen. A definíciók által megfogalmazott követelmények egyértelműen teljesülnek, mivel kontextusukat tekintve mindenképpen intézményi újítást jelentenek és új szerepbe helyezik a választókat azáltal, hogy egy olyan döntési pozícióba kerülnek, ami hagyományosan központi, illetve magas szintű párttisztviselők által birtokolt, illetve érdemi részvételt és befolyást biztosítanak számukra.

Míg az előválasztások eleget tesznek a demokratikus innovációk definícióinak, a demokratikus innovációk az eddigi szakirodalom által vizsgált típusai mentén történő besorolása nagyobb kihívást jelent. A Geissel (2013) által meghatározott három fő típus (co-governance, deliberatív eljárás, közvetlen demokratikus eljárás) közül egyikbe sem illik bele tisztán, nem tekinthető co-governance innovációnak, mivel nem egy már megválasztott kormányzat döntéshozatalához kapcsolódik, nem deliberatív alapesetben, mivel a szavazási aktust nem egészíti ki szükségszerűen deliberáció, továbbá a közvetlen demokrácia kategóriájába sem illeszkedik, mivel nem tárgyi döntéshozatalt, vagy utólagos visszahívást foglal magába, hanem a képviseleti demokrácia szelekciós folyamatának egy kiegészítő lépésének tekinthető.

Az Elstub és Escobar (2019) tipológiája által vizsgált dimenziók tekintetében elmondható, hogy a résztvevő állampolgárok kiválasztásának módja tekintetében az előválasztások esetében a leginkább inkluzív módszer, az önkiválasztás, valósul meg, ugyanis

az állampolgárok önkéntesen döntenek az előválasztáson való részvételről, a részvétel módja az előválasztás esetében értelemszerűen a szavazás, ami intenzívnek tekinthető, de kevésbé intenzív, mint a diszkurzív, vagy deliberatív véleménnyilvánítás, a döntéshozatal módja az előválasztások esetében a preferenciák aggregációja, amit a szerzők egy kevésbé intenzív módszerként azonosítanak, a választók befolyásának mértéke tekintetében pedig elmondható, hogy inkább magasnak mondható, mint kevésbé magasnak, ugyanis a jelöltekről való közvetlen szavazás normális esetben a választók kezébe adja a jelöltállításról való végleges döntést (ellenkező esetben az előválasztás sikertelennek tekinthető), viszont emellett a pártok választott tisztségviselőinek továbbra is jelentős befolyása van a legtöbb esetben az előzetes (az előválasztásra történő) jelöltállításra, ami egyfajta co-governance jelleget is magában hordoz.

Ezek alapján az előválasztások leginkább a népszavazások családjához sorolható innovációkhoz hasonlíthatóak, mivel azonos a résztvevők kiválasztásának, a részvételnek és a döntéshozatalnak a módszere, illetve mindkét esetben magasnak mondható a választói befolyás mértéke, viszont az is egyértelmű, hogy nem sorolhatóak be ebbe a kategóriába, mivel nem valamilyen specifikus közpolitikai ügy eldöntésére lettek megalkotva, hanem személyi kérdések eldöntésére, ami egy lényegesen más döntési helyzet a választók szempontjából. Emellett elmondható még, hogy más demokratikus innovációkhoz hasonlóan az előválasztások is besorolhatóak a digitális részvételi innovációk közé, amennyiben lehetővé teszik az online szavazást, mint a budapesti főpolgármesteri előválasztás és több olasz eset, melyek bár nem képeznek önmagukban egy önálló, családot tekintve az itt megjelenő különböző eszközök diverzitását, technikai szempontból jelentős potenciállal rendelkeznek (Elstub – Escobar 2019, 25-27).

Az előválasztás leginkább az olyan, az aktív szavazók intenzívebb részvételét célzó innovációkkal állítható párhuzamba, melyek a választási rendszert érintik, mint például a választási korhatár lejjebb vitele, vagy a kisebbségi kvóták (Newton 2012, 44-45), azzal a különbséggel, hogy nem az államilag lebonyolított hivatalos választási rendszert módosítják közvetlenül, hanem annak egy előkészítő politikai folyamatát. A fentieket figyelembe véve összességében az mondható el, hogy az előválasztások atipikus demokratikus innovációk, mivel kimerítik a demokratikus innovációk meghatározásainak követelményeit, viszont nem sorolhatóak be a szakirodalomban eddigiekben vizsgált főbb innovációtípusok közé.

Ezek alapján érdemes megvizsgálni, hogy az előválasztások, egypártiak és többpártiak egyaránt, hogyan jellemezhetőek a demokratikus innovációk a szakirodalomban leggyakrabban felmerülő értékelési szempontjai alapján, melyek: 1. az inkluzivitás és az érdemi részvétel, 2.

legitimitás és politikai támogatás, 3. deliberáció, 4. hatékonyság, 5. állampolgári felvilágosítás és demokratikus oktatás (Geissel 2013, 16-22).

Az inkluzivitás és az érdemi részvétel esetében az érdemi részvétel biztosított az előválasztások mindkét formája esetében, ugyanis az előválasztás eredménye, formálisan, vagy informálisan kötelező az alkalmazó pártra, vagy koalícióra nézve. Az inkluzivitás tekintetében elkülöníthetők a nyílt és zárt előválasztások, mivel minden választó számára ténylegesen egyenlő lehetőséget a részvételre csak az előbbi esetek biztosítanak, így ez a szempont minden esetben érvényesül a többpárti előválasztásoknál, az egypártiaknál pedig viszonylag ritkák ezek az esetek.

A legitimitás és politikai támogatás tekintetében az előválasztások minden formája esetében biztosított normális esetben, a többpárti és nyílt előválasztások esetében szélesebb körben, mivel az előválasztás kifejezett célja, hogy a kiválasztott jelöltek legitimitását és a beléjük vetett bizalmat erősítse, ami az előválasztások empirikus vizsgálata alapján legtöbbször teljesül. Ugyanakkor fontos, hogy az előválasztás nem közvetlenül a politikai rendszer egészének legitimitását erősíti közvetlenül, de közvetve hozzájárul ahhoz.

A deliberáció szempontja alapesetben kevésbé érvényesül az előválasztások esetében. Bár az előválasztási kampányok a jelölteket arra készítetik, hogy diskurzust folytassanak egymással a programjukról, a választók közvetlen bekapcsolódása a vitákba önmagában az előválasztási folyamat keretében korlátozott. Ugyanakkor elmondható az is, hogy az előválasztások bár nem vezetnek szükségszerűen nagyobb mértékű deliberációhoz, a folyamat szabadon kiegészíthető deliberatív elemekkel, így az alkalmazó pártoktól függ, hogy az egyes esetekben mennyire jelenik meg a deliberáció szempontja.

A hatékonyság szempontja azt vizsgálja, hogy az innováció által megoldani kívánt problémák, illetve elérni kívánt célok valóban megoldódnak-e, vagy elérhetőek-e általa. Az előválasztások esetében két meghatározó problémakör merül fel: a jelöltszelekció folyamatának szélesebb körű legitimitás biztosítása, illetve a választási siker elősegítése. Általában az előválasztásokat tekintve az első probléma/cél esetében jellemzően hatékonyak mondhatóak, a választási siker szempontjából az előválasztások összességét tekintve gyakran egymásnak ellentmondó eredmények születtek, a többpárti előválasztások esetében viszont teljesül a hatékonyság feltétele.

Az állampolgári felvilágosítás és demokratikus oktatás kérdése rendkívül összetett. Alapvetően elmondható, hogy az előválasztások igényelnek egyfajta participatív állampolgári attitűdöt, ugyanakkor kérdéses, hogy mennyire alkalmasak aktívan elősegíteni ennek a tényleges kialakulását. Ez a kérdés a szakirodalomban eddig nem kapott kiemelt

figyelmet és a rendelkezésre álló adatok alapján jelenleg nem lehet érdemi következtetést levonni.

A fentiek alapján megállapítható, hogy az előválasztások valóban eleget tesznek a demokratikus innovációk alapvető meghatározásának és különösen a többpárti előválasztások esetében több helyen kielégítik a demokratikus innovációk értékelési szempontjainak követelményeit, ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy két szempontból korlátozottnak tekinthető más tipikus demokratikus innovációkkal szemben, mint a közvetlen demokrácia egyes eszközei, deliberatív fórumok, vagy konzultációs eljárások. Először is az előválasztások a legtöbb esetben egyes pártok eszközei, így még a nyílt előválasztások is, bár a részvétel minden állampolgár számára nyitott lehetőség, a gyakorlatban viszont csak az adott párt tényleges szimpatizánsai számára releváns, a többpárti előválasztások esetében is érvényesül ez az implicit exkluzivitás, viszont ezen esetekben jellemzően szélesebb a potenciálisan bevonható állampolgárok köre az egypárti modelleknél. Emellett pedig elmondható, hogy a többi tipikus innováció könnyebben tartható fenn hosszútávon, és bár az előválasztások esetében is vannak példák tartósan nevezhető esetekre, esetükben az alkalmazó pártok belső életében történő változások, vagy a pártrendszer alakulása által idővel elveszíthetik relevanciájukat. Az alábbi táblázat áttekinti a feltételek teljesülését az egy- és többpárti előválasztások általános modelljei eseteiben.

2. táblázat

Szempont (Geissel 2013)	Egypárti	Többpárti
Inkluzivitás	+/-	+
Érdemi részvétel	+	+
Legitimáció	(+)	+
Deliberáció	(+/-)	(+/-)
Hatékonyság	+/-	+
Állampolgárok felvilágosítása	?	?

Egy kérdésre még érdemes kitérni az előválasztások demokratikus innovációként való értékelése szempontjából, ugyanis ellenérvként felmerülhet, hogy az előválasztások alkalmazásának célja a résztvevő pártok részéről az, hogy megoldjon egy fennálló reálpolitikai

problémát, nem pedig az, hogy működésüket demokratikusabbá tegyék, illetve az, hogy a pártelíttek léptek fel kezdeményezőként és jelentős befolyással rendelkeznek a folyamat felett, míg az érdemi részvétel a választók oldalán csak a választásra korlátozódik. Ezen felvetések viszont nem jelentik akadályát annak, hogy az előválasztásokat a demokratikus innovációk keretében vizsgáljuk, mivel a demokratikus innovációk fogalma szempontjából nincs kiemelt relevanciája annak, hogy a kezdeményező aktorok normatív, vagy instrumentális motivációk mentén járnak el, mivel az instrumentális motivációk nem tekinthetők inherensen negatívnak, amennyiben az innováció által ténylegesen érvényesül az érdemi állampolgári részvétel követelménye (Thompson 2019), illetve elmondható, hogy az előválasztásokhoz hasonlóan más demokratikus innovációk esetében is jellemzően fontos szerepet játszanak meglévő politikai intézmények és vezetők a kezdeményezésben és a lebonyolításban, ugyanakkor amíg a fentebb ismertetett követelmények közül az inkluzivitás és az érdemi részvétel teljesül, ahogy az a magyar esetekről és az olasz esetek túlnyomó többségéről elmondható, addig az innováció demokratikussága nem sérül ez által.

6. Összegzés

Jelen tanulmány célja az volt, hogy az előválasztások magyarországi megjelenésének politikatudományi feldolgozásához hozzájáruljon azáltal, hogy a 2019-es önkormányzati előválasztások modelljét egy tágabb perspektíva keretén belül mutatja be az előválasztások nemzetközi szakirodalma és a magyarországi többpárti előválasztási modell szempontjából leginkább releváns külföldi esetcsoporthoz, az olasz többpárti előválasztásokkal való összehasonlítás keretében.

A bevezetésben két kutatási kérdés került feltevésre: 1. Hogyan magyarázható a többpárti előválasztások megjelenése az egyes politikai rendszerekben? 2. Mi mondható el a többpárti előválasztásokról a demokratikus innovációk értékelési szempontjai alapján?

Az első kérdés esetében elmondható, hogy mindkét vizsgált állam esetében meghatározó volt az alkalmazó pártcsoporthoz fragmentációjából fakadó versenyképességi deficit és az ebből fakadó választási kudarc. Ez jól látható mind az olasz baloldal helyzete esetében a 2000-es évek első felében, a pártrendszer '90-es évekbeli átrendeződése által létrejövő instabil pártrendszer keretén belül, illetve a magyar ellenzék helyzetének 2010 utáni alakulását figyelve. Ezenfelül viszont szükséges az, hogy az érintett pártok számára indokolt legyen az előválasztások alkalmazása más együttműködési formákkal szemben, ami egyrészt mindig nagyban függ az aktuális politikai szituációtól és az érintett pártok vezetőinek az előválasztásokhoz való viszonyához, Olaszország esetében a 2005-ös miniszterelnöki előválasztás kiemelt jelentőségű az intézmény meghonosodása szempontjából, mely annak

eredményeképpen jött létre, hogy az érintett pártok egy jelentős része kifejezetten a baloldal nagyobb mértékű koncentrációját kialakító stratégiai eszközként látott lehetőséget az előválasztásokban és különösen meghatározó volt Romano Prodi személyes szerepe. Magyarországon pedig az együttműködés egyéb formáiból (közös indulás és visszalépés) fakadó megtörtént és potenciálisan megjelenő konfliktusok voltak az előválasztások bevezetésének specifikus okai, melyet elősegített, hogy ekkorra az ellenzéki pártok vezetőinek nagy része nyitott volt az bevezetésre, közülük kiemelt szerepe volt az előválasztásokat konzisztens módon támogató Párbeszéd elnökeként Karácsony Gergelynek.

A második kérdés tekintetében elmondható, hogy az előválasztások valóban meghatározhatóak demokratikus innovációkként, az előválasztások egyes típusai között megfigyelhetők eltérések azok demokratikus innovációként való értékelése szempontjából. Emellett megállapítható, hogy az előválasztások két szempontból atipikus demokratikus innovációnak tekinthetők, az érintett állampolgárok potenciális tényleges köre és az intézmény korlátozottabb potenciális tartóssága tekintetében.

Összességében elmondható, hogy mivel Magyarországon a 2022-es országgyűlési választások előtti tervezett előválasztások szempontjából továbbra is aktuális az előválasztások vizsgálata, ahogy Olaszországban is jelen vannak továbbra is a többpárti előválasztások és a pártrendszer jelenlegi struktúrája alapján nem kizárt, hogy továbbra is relevánsak lesznek. Így a többpárti előválasztások továbbra is releváns kutatási témát jelentenek mindkét ország esetében egyénileg is, de potenciálisan egymás vonatkozásában is.

Irodalom

Accetti, Carlo Invernizzi - Wolkenstein, Fabio (2017) The crisis of party democracy, cognitive mobilization, and the case for making parties more deliberative, *American Political Science Review*, 111 (1). pp. 97-109.

Boatright, Robert G. (2018): *Routledge Handbook of Primary Elections*, Routledge

Bordandini, Paola – Di Virgilio, Aldo – Raniolo, Francesco (2008): The Birth of a Party: The Case of the Italian Partito Democratico, *South European Society and Politics*, 13:3, 303-324

Böcskei Balázs (2016): Előválasztás és a versenyképes jelöltek. A 2014-es pártközi koordináció lehetséges „intézményi” korrekciója, In: Republikon Intézet: *Előválasztás - Történet, érvek és ellenérvek* (<http://republikon.hu/elemzesek,-kutatasok/161115-elovalasztas-kotet.aspx>)

Böcskei Balázs (2018): Egyszer mint tragédia, és másszor is: baloldaliak és szavazóik, területi olvadások és átszavazások, In: Böcskei Balázs – Szabó Andrea (Szerk.): *Várakozások és valóságok – Parlamenti választás 2018*, MTA TK PTI

Böcskei Balázs (2019): Előválasztás és online közvéleménykutatás, In: Sebők Miklós – Böcskei Balázs (Szerk.): *Itt van Amerika – Az amerikai politika hatása Magyarországon*, Athenaeum

Ceglédi Zoltán (2016): Előválasztás, de mi előtt? In: Republikon Intézet: *Előválasztás - Történet, érvek és ellenérvek* (<http://republikon.hu/elemzesek,-kutatasok/161115-elovalasztas-kotet.aspx>)

Corbetta, Piergiorgio - Vignati, Rinaldo (2013): The primaries of the centre left: only a temporary success, *Contemporary Italian Politics*, 5:1, 82-96.

Cross, William P. – Kenig, Ofer – Pruyers, Scott – Rahat, Gideon (2016): *The Promise and Challenge of Party Primary Elections, a Comparative Perspective*, McGill-Queen's University Press

De Luca, Marino (2018): The Italian Style of Intra-Party Democracy, In: Robert G. Boatright (ed.): *Routledge Handbook of Primary Elections*

De Luca, Marino – Venturino, Fulvio (2015): Democratising Candidate Selection in Italy and France In: Giulia Sandri – Antonella Seddone – Fulvio Venturino (Eds.): *Party Primaries in Comparative Perspective*, Ashgate

De Luca, Marino & Rombi, Stefano (2016): The regional primary elections in Italy: a general overview, *Contemporary Italian Politics*, 8:1, 24-41.

- Elstub, Stephen – Escobar, Oliver (2019): Defining and typologising democratic innovations, In: Stephen Elstub – Oliver Escobar (eds.): *Handbook of Democratic Innovation and Governance*, Edward Elgar Publishing
- Geissel, Brigitte (2013): Introduction: On the Evaluation of Participatory Innovations, In: Brigitte Geissel – Marko Joas (eds.): *Participatory Democratic Innovations in Europe: Improving the Quality of Democracy*, Barbara Budrich Publishers
- Hazan, Reuven Y. – Rahat, Gideon (2010): *Democracy within Parties, Candidate Selection Methods and Their Political Consequences*, Oxford University Press
- HVG (2020): Márki-Zay, Karácsony és Donáth Anna a legnépszerűbb ellenzéki politikusok, https://hvg.hu/itthon/20200312_MarkiZay_Karacsony_es_Donath_Anna_a_legnepszerubbellenzeki_politikusok
- Kenig, Ofer, (2009). Democratization of party leadership selection: do wider selectorates produce more competitive contests? *Electoral Studies*, 28(2), 240–47. pp.
- Kenig, Ofer (2009b): Classifying Party Leaders' Selection Methods in Parliamentary Democracies, *Journal of Elections, Public Opinion & Parties*, 19:4, 433-447.
- Kenig, Ofer – Rahat, Gideon – Hazan, Reuven Y. (2015): *Leadership selection versus candidate selection: similarities and differences* In: Giulia Sandri – Antonella Seddone – Fulvio Venturino (Eds.): Ashgate
- Körösenyi András – Hajdú András – Ondré Péter (2015): Politikai vezetők: kormányfői karrier és teljesítmény, In: Körösenyi András (szerk.) *A magyar politikai rendszer – negyedszázad után*, Osiris – MTA TK PTI
- Laakso, Markku - Taagepera, Rein, (1979): Effective number of parties: a measure with application to western Europe. *Comparative Political Studies* 12 (1), 3–27.
- Madlovics Bálint (2016): Közös platform nélkül: A előválasztásról szóló közéleti diskurzus argumentációs-logikai megközelítésben, In: Republikon Intézet: *Előválasztás - Történet, érvek és ellenérvek* (<http://republikon.hu/elemzesek,-kutatasok/161115-elovalasztas-kotet.aspx>)
- McDonnell, Duncan (2008): The 2007 Local Elections: Between Stability and Rhetoric, In: Mark Donovan – Paolo Onorfi (eds.): *Frustrated Aspirations for Change (Italian Politics, 23)*, Berghahn Books
- Mikola Bálint – Oross Dániel (2018): Egy pártszervezet két arca, A mozgalmi pártok belső feszültségei az Öt Csillag Mozgalom példáján keresztül, *Politikatudományi Szemle* XXVII/1. 65–87.
- Morlino, Leonardo (1996): Crisis of parties and change of party system in Italy, *Party Politics* vol.2, 5-30

- Newton, Kenneth (2012): Curing the democratic malaise with democratic innovations, In: Brigitte Geissel – Kenneth Newton (eds.): *Evaluating Democratic Innovations – Curing the democratic malaise?*, Routledge
- Pasquino, Gianfranco (2011): Primary elections in Italy. An episode in institutional imitation, *Journal of Modern Italian Studies*, 16:5, 667-684.
- Pasquino, Gianfranco - Valbruzzi, Marco (2017): The Italian Democratic Party, its nature and its Secretary, *Revista Española de Ciencia Política*, 44, 275-299
- Papp Zsófia – Zorigt Burtejin (2015): A változó választási szabályok és a változó politikai kontextus hatása a kampányperszonalizációra, egy természetes kísérlet tanulságai, *Politikatudományi Szemle XXIV/3*. 51–74. pp.
- Poland In (2019): Primary colours: radical right has nine candidates for President, <https://polandin.com/45386262/primary-colours-radical-right-has-nine-candidates-for-president>
- Republikon Intézet (2015): A Republikon Intézet előválasztási javaslata, http://republiken.hu/media/20968/republikon_elovalasztasi-javaslat.pdf
- Republikon Intézet (2016): Előválasztás - Történet, érvek és ellenérvek (<http://republiken.hu/elemezsek,-kutatasok/161115-elovalasztas-kotet.aspx>)
- Republikon Intézet (2020): Előválasztási javaslat a 2022-es országgyűlési választásokra, <http://republiken.hu/media/75810/200310-republikon-elovalasztasi-javaslat.pdf>
- Sandri, Giulia – Venturino, Fulvio (2016): Primaries at the municipal level: how, how many and why, *Contemporary Italian Politics*, 8:1, 62-82.
- Sandri, Giulia – Seddone, Antonella – Venturino, Fulvio (2015): *Party Primaries in Comparative Perspective*, Ashgate
- Sandri, Giulia – Seddone, Antonella (2015): Introduction: Primary Elections Around the World In: Giulia Sandri – Antonella Seddone – Fulvio Venturino (Eds.): *Party Primaries in Comparative Perspective*, Ashgate
- Schlanger Márton – Tóth Csaba (2019): Előválasztás, In: Sebők Miklós – Böcskei Balázs (szerk.), *Itt van Amerika – Az amerikai politika hatása Magyarországon* Athenaeum
- Seddone, Antonella – Venturino, Fulvio (2013) Bringing voters back in leader selection: the open primaries of the Italian Democratic Party, *Modern Italy*, 18:3, 303-31
- Smith, Graham (2009): *Democratic Innovations – Desingning Institutions for Citizen Participation*, Cambridge University Press

- Thompson, Nivek (2019): The role of elected representatives in democratic innovations, In: Stephen Elstub – Oliver Escobar (eds.): *Handbook of Democratic Innovation and Governance*, Edward Elgar Publishing
- Tóth Csaba - Török Gábor (2014) Az új pártrendszer, In: Tóth István György, Kolosi Tamás (szerk.): *Társadalmi riport 2014*, TÁRKI, 519-539
- Tóth Csaba (2015): Választási rendszer, In: Körösi András (szerk.) *A magyar politikai rendszer – negyedszázad után*, Osiris – MTA TK PTI
- Tóth Zoltán (2016): Előválasztás a demokratikus pártok és közösségek számára, In: Republiikon Intézet: *Előválasztás - Történet, érvek és ellenérvek* (<http://republiikon.hu/elemzesek,-kutatasok/161115-elovalasztas-kotet.aspx>)
- Transindex (2015): Hivatalos: Soós Zoltán a szavazatok 62%-val nyerte meg a marosvásárhelyi előválasztást (<https://itthon.transindex.ro/?hir=40859>)
- Unger Anna (2013): Hanyagolni kéne. Az ellenzéki előválasztás értelméről, <https://magyarnarancs.hu/publicisztika/ellenzeki-elovalasztas-ertelme-85795>
- Unger Anna (2016): A demokratikus és tisztességes előválasztások néhány dilemmája, In: Republiikon Intézet: *Előválasztás - Történet, érvek és ellenérvek* (<http://republiikon.hu/elemzesek,-kutatasok/161115-elovalasztas-kotet.aspx>)
- Vassallo, Salvatore - Passarelli, Gianluca (2016): Centre-left Prime Ministerial Primaries in Italy: the laboratory of the ‘open party’ model, *Contemporary Italian Politics*, 8:1, 12-23.
- Ware, Alan (2018): What Is, and What Is Not, a Primary Election? In: Robert G. Boatright (ed.) *Routledge Handbook of Primary Elections*
- Zádor Zsófia (2015): Előválasztási javaslatok Magyarországon: összehasonlítás, In: Republiikon Intézet: *Előválasztás - Történet, érvek és ellenérvek* (<http://republiikon.hu/elemzesek,-kutatasok/161115-elovalasztas-kotet.aspx>)